

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИSUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF UKRAINE:
PROBLEMS AND PROSPECTS

УДК 332.1:338.43

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.76-23>**Степаненко Т.О.**

к.е.н., доцент,
доцент кафедри управління
земельними ресурсами та кадастру
Державний біотехнологічний університет

Ярова В.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту
та оподаткування
Державний біотехнологічний університет

Дьяконов С.О.

к.т.н., доцент,
доцент кафедри оптимізації
технологічних систем
в агропромисловому виробництві
Державний біотехнологічний університет

Stepanenko Tetiana

State Biotechnological University

Yarova Valentyna

State Biotechnological University

Dyakonov Sergey

State Biotechnological University

Статтю присвячено обґрунтуванню проблемних аспектів та перспектив сталого розвитку сільських територій України. Розкрито основну сутність та особливості нормативно-правових засад імплементації цілей сталого розвитку, визначених ООН, в Україні. Ідентифіковано економічні, соціальні та демографічні чинники сталого розвитку сільських територій України та їх проблемні аспекти. Охарактеризовано місце аграрного виробництва у контексті забезпечення зайнятості сільського населення та наголошено на необхідності досягнення гідної оплати сільськогосподарської праці. Розкрито проблемні аспекти розвитку соціальної інфраструктури сіл, зокрема доступу населення до первинної ланки медицини та якісних освітніх послуг. Обґрунтовано роль екологічних аспектів збереження агроценозів та наслідки використання добрив у процесі аграрного виробництва. Запропоновані напрями формування механізмів імплементації цілей сталого розвитку сільських територій.

Ключові слова: сталий розвиток, сільські території, зайнятість, сільська медицина, екологічна відповідальність, інституційний механізм, аграрне виробництво, статистичні методи.

The Sustainable Development Goals, declared by the UN in 2016, which were adopted for the period until 2030, determine the vectors of sustainable economic growth, fair social development, comprehensive affirmation of equality and justice, as well as ecological balance of the environment. Ukraine joined the Sustainable Development Goals and continues to implement them at the national level. The article is devoted to the justification of problematic aspects and prospects of sustainable development of rural areas of Ukraine. The main essence and peculiarities of the legal framework for the implementation of the Sustainable Development Goals, defined by the UN, in Ukraine have been revealed. It was determined that the decentralization reform, although it accelerated it, did not allow to form the expected high level of development of rural areas and ensure the proper standard of living of the rural population. Problems of the development of the Ukrainian rural areas are traditionally associated with economic, social, demographic factors and the general situation in the state and the current agrarian policy. The economic, social and demographic factors of sustainable development of rural areas of Ukraine and their problematic aspects have been identified. The place of agricultural production in the context of ensuring the employment of the rural population is characterized and the need to achieve a decent wage for agricultural labor is emphasized. Problematic aspects of the development of the social infrastructure of villages are revealed, in particular, access of the population to the rural medicine and quality educational services. The role of ecological aspects of preserving agroecosystems and the consequences of using fertilizers in the process of agricultural production are substantiated. Proposed directions for the formation of mechanisms for the implementation of the goals of sustainable development of rural areas are given. It is substantiated that the state policy on the sustainable development of rural areas should include a number of institutional mechanisms based on the interaction of stakeholders and the development of a comprehensive policy on the development of agricultural production, improving the quality of life of the rural population, overcoming unemployment and protecting the environment.

Key words: sustainable development, rural areas, employment, rural medicine, environmental responsibility, institutional mechanism, agricultural production.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується глобалізаційними трансформаціями та зміною уявлень про сталий та життєстійкий розвиток людства. «Цілі сталого розвитку», задекларовані ООН у 2016 р., які ухвалені на період до 2030 р. визначають вектори сталого економічного зростання, справедливого соціального розвитку, всеохопне утвердження рівності та справедливості, а також екологічної рівноваги довкілля. Україна приєдналася до Цілей сталого розвитку та продовжує імплементувати їх на загальнодержавному рівні.

Україна – аграрна країна із глибокими традиціями сільського способу життя населення. Агропривисловий комплекс є стратегічно важливим у контексті забезпечення продовольчої безпеки та зміцнення експортного потенціалу України. Водночас майже 31% населення України проживає у сільських населених пунктах, від рівня розвитку

яких залежить досягнутий рівень соціально-економічного розвитку країни загалом.

Сьогоднішній етап розвитку сільських територій України характеризується поглибленням кризових явищ, серед яких зниження рівня доходів сільського населення та зростання безробіття, занепад соціальної інфраструктури, незадовільна якість доріг та зношеність матеріально-технічних ресурсів, недостатня розвиненість аграрного бізнесу та зайнятості в ньому сільського населення, погіршення сприйняття суспільством привабливості сільського способу життя.

В умовах післявоєнної відбудови держави та долання «відкладених» наслідків світової пандемії COVID-19, системна державна політика та зусилля всіх стейкхолдерів щодо розвитку сільських територій на засадах сталості набувають вирішального значення для подальшої долі українського села.

Ці обставини обумовлюють особливу актуальність дослідження проблем та перспектив сталого розвитку сільських територій як в теоретичному, так і практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика сталого розвитку та імплементації його принципів до сільських територій – предмет наукових дискусій багатьох учених, серед яких Б. Каліновська (Kalınowska, Beata), П. Боравський (Bórawski Piotr), Белдицька-Боравська А. (Belducka-Bórawska, Aneta) та ін. [1]; Дж. Сан (Sun, Jie), Х. Джин (Jin, Hui), Ф.-Ш. Сай (Tsai, Fu-Sheng), М. Яковлевіч (Jakovljevic, Mihajlo) [2]; Ю. Лупенко, М. Малік, О. Булавка та ін. [7]; Н. Патика [9]; Н. Петренко та І. Чукіна [10]; З. Смутчак [12]; М. Талавира та А. Горай [13]; І. Томащук та О. Хаєцька [14]; І. Федуняк та О. Підлужна [15] тощо.

Прагнення України до інтеграції у європейське співтовариство потребує розробки заходів і механізмів сталого розвитку українського села та швидкого прийняття рішень у цій сфері розвитку людського потенціалу країни [13]. Сучасний стан сільських територій знаходиться в досить кризовому соціально-економічному становищі, тому запровадження інноваційних ефективних управлінських рішень та зміна вектору розвитку дадуть змогу змінити ситуацію, яка є нині [10]. Без подолання негативних тенденцій в розвитку сільських територій, де проживає 31,9% населення України, наша держава не зможе ефективно конкурувати з економічними системами інших розвинених країн, у яких рівні життя сільського та міського населення максимально зближені [12].

Сталий розвиток відіграє особливу роль у сільському господарстві, і це актуально у контексті економічних, соціальних та екологічних аспектів виробництва продуктів харчування, обробітку землі, ведення тваринництва та споживання [1].

Разом з наявними напрацюваннями науковців, не втрачають питання сталого розвитку сільських територій актуальності та потребують поглибленого дослідження.

Постановка завдання. Мета дослідження – обґрунтування проблемних аспектів та перспектив сталого розвитку сільських територій України.

Методологія дослідження включає використання методу системного підходу, абстрактно-логічного та монографічного методів. У процесі встановлення тенденцій досягнення цілей сталого розвитку за окремими показниками використано розрахунково-конструктивний, метод рядів динаміки, абсолютних і відносних величин, графічний метод.

Інформаційну базу дослідження включають офіційні матеріали Державної служби статистики України, щорічний моніторинговий звіт «Сталий розвиток. Україна», наукові публікації українських та іноземних учених, власні спостереження авторів тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В основу 17 Цілей сталого розвитку, схвалених ООН [4], покладено пошук шляхів розвитку людства на засадах збалансованої взаємодії соціуму, економіки та довкілля. Особливе значення ця взаємодія набуває для сільських територій у результаті їх територіального розміщення та тісної взаємодії із навколишнім середовищем.

Поняття «сільські території» на сьогодні не має свого чіткого юридичного визначення. У рамках реформи децентралізації у 2015 р. було прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», згідно ст. 3 якого об'єднана територіальна громада, адміністративним центром якої визначено місто, є міською територіальною громадою, центром якої визначено селище, – селищною, центром якої визначено село, – сільською [11].

На думку колективу науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки», під сільськими територіями слід розуміти «історично сформовану у законодавчих межах системну сукупність, що знаходиться під юрисдикцією сільських рад і поєднує в собі адміністративно-територіальну (малі, середні сільські поселення та великі села) та територіально-функціональну приналежність (сільськогосподарське виробництво, переробка сільськогосподарської і промислової продукції, її зберігання та реалізація)» [7, с. 8].

Кабінетом Міністрів України у 2015 р. було схвалено «Концепцію розвитку сільських територій», яка окреслює головні пріоритети розвитку сільських територій та механізм підготовки аграрного та сільського сектору держави до функціонування в умовах зони вільної торгівлі з ЄС [6]. В основі згаданої Концепції закладено принципи сталого розвитку, і її реалізація запланована на період до 2025 р.

Проте, реформа децентралізації, хоч і пришвидшила, проте не дозволила сформувати очікуваний високий рівень розвитку сільських територій та забезпечення належного рівня життя сільського населення. Проблеми розвитку українського села традиційно пов'язують із економічними, соціальними, демографічними факторами, загальною ситуацією в державі та чинною аграрною політикою.

Серед проблем соціального розвитку сільських територій Н. Патика та О. Булавка виокремлюють погіршення демографічних процесів, низький рівень оплати праці в аграрному секторі, зменшення людності сіл, зниження життєвого рівня селян, зниження зайнятості та руйнацію розвитку соціальної інфраструктури [9].

Першою і однією із визначальних Цілей сталого розвитку задекларовано «Подолання бідності», а також восьмою цілю «Гідна праця та економічне зростання». Саме формування належного

рівня життя населення має вирішальне значення для українського села, оскільки саме в пошуках кращої долі та робочих місць його щороку полишають тисячі працездатних осіб. Безробіття сільського населення є системною проблемою протягом тривалого часу і пов'язана з демографічними, соціальними, економічними факторами, тенденціями міграції та розвитку аграрного виробництва тощо.

Саме розвиток аграрного сектору економіки та формування зайнятості в ньому сільського населення є невід'ємною частиною стратегії відродження сільських територій. Незважаючи на позитивну динаміку макроекономічних показників сільського господарства, на локальному рівні спостерігається низка негативних процесів, які становлять загрозу сталому розвитку сільських громад. Для їх подолання необхідна трансформація соціально-економічних відносин у державі з метою більш активної участі сільського населення в розподілі суспільного продукту [14].

Традиційно провідною галуззю, яка надає робочі місця для селян є агропромисловий комплекс, проте сьогодні в ньому зайнята незначна частка сільського населення, однією з причин чого є невисокий рівень оплати сільськогосподарської праці у порівнянні з іншими видами економічної діяльності, особливо розвиненими у містах.

На рис. 1 наведено динаміку рівня оплати праці у перерахунку на дол. США з метою нівелювання впливу інфляційного фактора. Проаналізувавши показники рис. 1, спостерігаємо стабільну тенденцію по відставанню рівня оплати праці у галузі сільського, лісового та рибного господарства від її

середнього рівня по державі, яке у 2021 р. становило 12,3% (або 61 дол. США).

З огляду на стрімке зростання цін та вартості життєво необхідних благ, про гідний рівень оплати сільськогосподарської праці на сьогодні говорити, на жаль, зарано. Так, за даними Держстату, частка витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств України у 2020 р. у сільській місцевості на 5,3% перевищує аналогічний показник по міській місцевості і становить 52,7%. Тобто, більшу половину своїх доходів селяни витрачають на підтримання належного рівня харчування, що є надзвичайно високим показником порівняно з високорозвиненими країнами і є ознакою бідності.

Напруженість на сільському ринку праці України викликана зменшенням обсягів виробництва, знищенням галузі тваринництва, орієнтацією більшості підприємств на виробництво високорентабельних видів продукції рослинництва (а саме – зерна і насіння соняшнику), витісненням з ринку трудомісткої сільськогосподарської продукції (овочі, ягоди, фрукти), закриттям цукрових заводів і суттєвим зменшенням посівних площ під колись високорентабельним цукровим буряком, зміною структури товарної продукції господарств усіх форм власності, сезонністю сільськогосподарського виробництва тощо [3].

Саме тому подолання безробіття сільського населення та розвиток аграрного виробництва мають стати «наріжним каменем» у контексті досягнення цілей сталого розвитку сільських територій. Водночас, особливу роль у процесі регулювання зайнятості необхідно приділяти відродженню соціально значущої галузі тваринни-

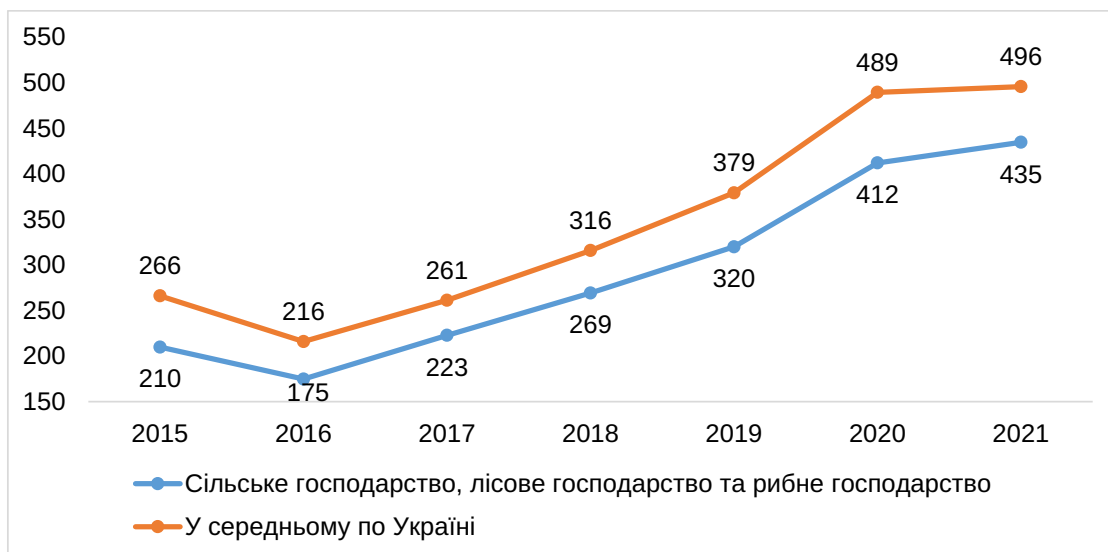

Рис. 1. Рівень оплати праці у галузі сільського, лісового та рибного господарства та у середньому України у 2015–2021 рр., дол. США*

*за офіційним курсом НБУ на 01.01

Джерело: побудовано за даними Держстату України [8].

цтва, стимулюванню нестандартної зайнятості сільського населення, розвиток зеленого туризму, сільського підприємництва тощо.

Одними із основоположних Цілей сталого розвитку задекларовано цілі 3 «Міцне здоров'я і благополуччя» та 4 «Якісна освіта». Саме охорона здоров'я та освіта як домінуючі складові соціальної інфраструктури перебувають на сільських територіях у катастрофічному стані.

Проаналізовані показники табл. 1 свідчать про суттєве переважання рівня дитячої смертності та нижчу ймовірність тривалості життя у сільській місцевості у порівнянні з міською.

Реформа сільської медицини, яка триває вже декілька років поспіль, не дає очікувані вигоди від децентралізації, оскільки закривається значна частка сільських амбулаторій та фельдшерсько-акушерських пунктів, а віддаленість від районних центрів нового адміністративно-територіального устрою лише посилює проблему доступу селян до якісного медичного обслуговування. Нехватка лікарів та відсутність пунктів первинної медичної допомоги є одним із факторів відтоку молоді з українського села.

Щодо освіти ситуація є також досить непростю. Реформа сільської освіти має наслідком закриття шкіл та дитячих садочків, наявність яких хоч трішки стримувала молодь залишатися в селі.

Так, за даними Держстату України, на початок 2021/2022 навчального року в Україні призупинено діяльність 18 міських та 143 сільських закладів загальної середньої освіти, і їх кількість щороку зростає (табл. 2).

Кількість закладів загальної середньої освіти за 2015–2020 р. скоротилася на 20%, при цьому показник кількості учнів на 10000 населення залишався на аналогічному рівні. Якість сільської освіти значно поступається міській, про що свідчать середні бали ЗНО вступників до закладів вищої освіти.

Парадокс соціальної інфраструктури полягає у так званому «ефекті віддалення» життєво необхідних благ від селян, що стимулює їх змінювати сільську місцевість на міський спосіб життя. Для порівняння, частка охоплення дітей віком 5 років закладами дошкільної освіти та структурними підрозділами юридичних осіб публічного та приватного прав у 2020 р. у сільській місцевості становила 54,3%, а у міській – 85,7%. А якщо вести мову про інклюзивний розвиток суспільства, то частка денних закладів загальної середньої освіти, у яких організовано інклюзивне навчання у 2020 р. становить 36,9% у сільській та 57,4% – у міській місцевості відповідно [8].

Провідні іноземні учені наголошують, що уряд спочатку повинен пристосувати бізнес-клімат для сприяння економічному зростанню, а потім поси-

Таблиця 1

Окремі показники в рамках Цілі сталого розвитку 3 «Міцне здоров'я та благополуччя» за типом місцевості України у 2015–2020 рр.

Показник	Тип місцевості	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Відхилення 2020 р. від 2015 р.
Смертність дітей у віці до 5 років, випадків на 1000 живонароджених	міська	8,5	8	8,1	7,8	7,3	7,3	-1,2
	сільська	10,5	10,2	10,4	9,5	9,8	8,7	-1,8
Імовірність померти у 20-64 роки, чоловіки	міська	0,366	0,363	0,354	0,367	0,361	0,375	+0,009
	сільська	0,431	0,421	0,414	0,422	0,417	0,420	-0,011
Імовірність померти у 20-64 роки, жінки	міська	0,146	0,144	0,139	0,142	0,138	0,152	+0,006
	сільська	0,175	0,169	0,166	0,167	0,162	0,174	-0,001

Джерело: [8]

Таблиця 2

Показники розвитку освіти у сільській місцевості України у 2015–2020 рр.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Кількість закладів загальної середньої освіти	усього, од.	11668,0	11215,0	10581,0	9964,0	9622,0	9302,0
	у % до поп. року	-	96,1	94,3	94,2	96,6	96,7
Кількість учнів	усього, тис. осіб	1197,2	1184,8	1178,6	1194,5	1203,5	1212,2
	у % до поп. року	-	99,0	99,5	101,3	100,8	100,7
Кількість учнів у розрахунку на 10000 населення	осіб	908,3	904,0	906,0	926,0	943,0	960,0
	у % до поп. року	-	99,5	100,2	102,2	101,8	101,8

Джерело: [8]

лити нагляд за охороною навколишнього середовища та використанням ресурсів, і, нарешті, підвищити державні витрати на проекти із забезпечення якості життя, особливо освіти, медичного обслуговування та соціального забезпечення [2].

Іншою, не менш важливою, складовою сталого розвитку є захист довкілля та бережливе використання й збереження наявного природно-ресурсного потенціалу. За офіційними даними, у сільській місцевості показники якості питної води, чистоти наявних водойм, ґрунтів та повітря значно вищі за міські. Водночас, екологічна складова сталого розвитку сільських територій тісно пов'язана із наслідками використання добрив у сільськогосподарському виробництві, яке чинить вирішальний вплив на агроценози. Без сумніву, використання добрив поліпшує процеси живлення ґрунтів та підвищує урожайність сільськогосподарських культур, проте має певні межі своєї віддачі у контексті впливів на навколишнє середовище.

За результатами досліджень О. Доценка, потенційні ризики від нераціонального застосування мінеральних і органічних добрив можна умовно розподілити на три групи за механізмом їхнього прояву та наслідками: вплив безпосередньо на життя та здоров'я людини (забруднення нітратами ґрунтових вод, перевищення вмісту нітратів у рослинницькій продукції, потрапляння важких металів або радіонуклідів у продукти харчування); вплив на властивості ґрунту; вплив на якість рослинницької продукції (зниження вмісту олії в насінні соняшнику, зменшення вмісту цукру в коренеплодах буряків, зниження якості волокна льону) тощо [5].

Проаналізовані найбільш визначальні соціальні, економічні та екологічні параметри дають підстави зробити висновок, що Україна перебуває лише на початковому етапі досягнення сталого розвитку сільських територій, а наразі йде мова про хоча б часткове відродження депресивних територій та призупинення процесу зникнення сіл з карти держави.

Сталий розвиток сільських територій можливий за умов виконання прийнятих нормативних актів, збалансованого росту економіки, розширення несільськогосподарської зайнятості в сільській місцевості, основою якого є зелений туризм, поліпшення умов доступу господарських суб'єктів підприємницької діяльності на селі до ринків ресурсів, де головною метою є створення умов для зростання благополуччя населення й формування сприятливого соціального та економічного середовища на селі [15].

Лише за умови комплексного підходу до вирішення питань соціальної інфраструктури, розвитку аграрного виробництва та його державної підтримки, збереження довкілля у контексті реалізації принципу децентралізації можливе досягнення цілей сталого розвитку. І ця комплексність буде свідчити про готовність України стати повноправним членом ЄС.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, сталий розвиток сільських територій є запорукою успішного соціально-економічного розвитку України загалом в умовах глобалізаційних трансформацій. Тому подальший поступ України на шляху до інтеграції у європейський простір має бути орієнтований на досягнення збалансова-

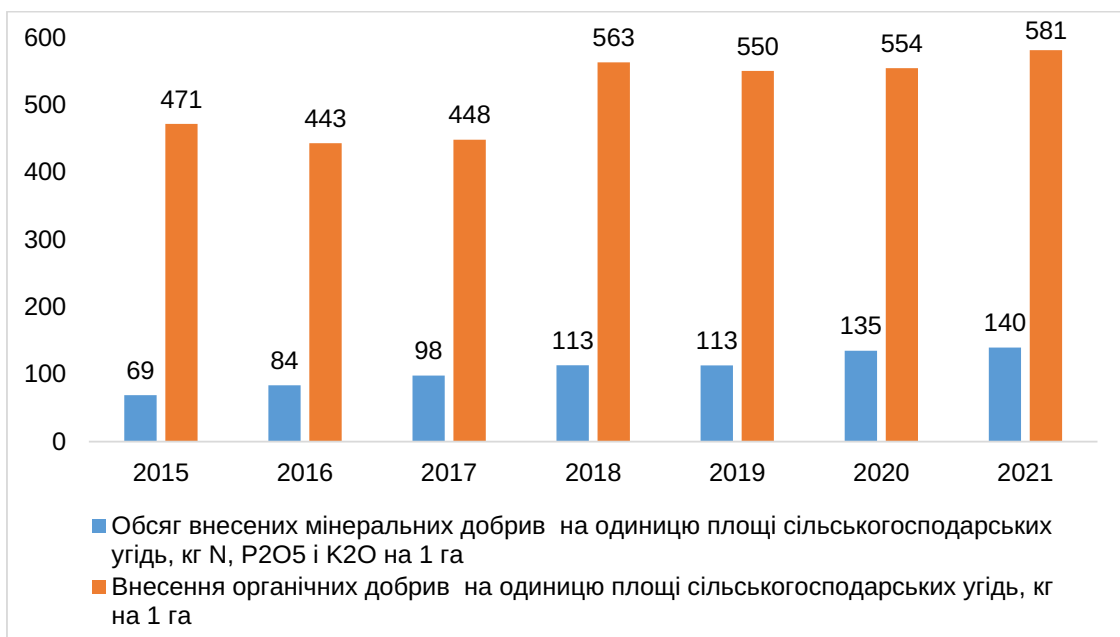

Рис. 2. Обсяги внесення мінеральних та органічних добрив України у 2015–2021 рр., кг на 1 га с.г.-г. угідь

Джерело: побудовано за даними Держстату України [8]

ності економічного, соціального та екологічного векторів розвитку сільських територій на засадах сталості.

Державна політика щодо сталого розвитку сільських територій має включати низку інституційних механізмів на засадах взаємодії стейкхолдерів та розробки комплексної політики щодо розвитку аграрного виробництва, поліпшення якості життя сільського населення, подолання безробіття та захист навколишнього середовища. При цьому першочерговими заходами мають стати:

- негайний перегляд діючого інституційного забезпечення імплементації стратегії сталого розвитку як на рівні держави, так і сільських територіальних громад;

- запровадження комплексних програм підтримки зайнятості сільського населення, стимулювання її нестандартних форм, зокрема розвиток сільського зеленого туризму;

- формування політики державної підтримки аграрного сектору, зокрема, галузі тваринництва;

- досягнення гідної оплати праці працівників, зайнятих у аграрному виробництві, чому має сприяти комплекс заходів щодо зниження податкового навантаження, а також розвиток соціальної відповідальності аграрного бізнесу;

- розбудова соціальної інфраструктури українського села на засадах взаємодії ключових стейкхолдерів;

- формування нової моделі екологічної свідомості громадян та збільшення фінансування програм захисту довкілля;

- підсилення впливу місцевого самоврядування при вирішенні нагальних питань життя і побуту сільського населення тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kalinowska B., Borawski P., Beldycka-Borawska A., Klepacki B., Perkowska A., Rokicki T. Sustainable Development of Agriculture in Member States of the European Union. *Sustainability*. 2022. Vol. 14. Issue 7. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14074184>.
2. Sun J., Jin H., Tsai F.-S., Jakovljevic, M. A Global Assessment of Sustainable Development: Integrating Socioeconomic, Resource and Environmental Dimensions. *Frontiers in energy research*. 2022. Vol. 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fenrg.2022.816714>.
3. Василішин С. І., Ярова В. В., Железняк А. О. Актуальні питання зайнятості населення сільських територій України. *Економіка та держава*. 2022. № 6. С. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.6.46>.
4. Глобальні цілі сталого розвитку. Офіційний сайт ООН в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> (дата звернення: 04.08.2022).
5. Доценко О. Ризики нераціонального застосування добрив. *Пропозиція*. 2017. URL: <https://propozitsiya.com/ua/riziki-neracionalnogo-zastosuvannya-dobriv> (дата звернення: 15.08.2022).

6. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 995-р від 23.09.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.08.2022).

7. Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Булавка О. Г. та ін. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 р. / за ред. Ю. О. Лупенка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2020. 60 с.

8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.08.2022).

9. Патица Н. І., Булавка О. Г. Стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями сталого розвитку сільських громад і територій в Україні в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 91–102. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108091>.

10. Петренко Н. О., Чукіна І. В. Управління розвитком сільських територій України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 156–160.

11. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України № 157-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 24.08.2022 р.).

12. Смутчак З. В. Особливості сталого розвитку сільських територій України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 20–23.

13. Талавиря М. П., Горай А. О. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 75–79.

14. Томашук І. В., Хаєцька О. П. Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1>.

15. Федуняк І. О., Підлужна О. Б. Нормативно-правове забезпечення державної підтримки сталого розвитку сільських територій та туризму. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7318> (дата звернення: 30.08.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.48.

REFERENCES:

1. Kalinowska B., Borawski P., Beldycka-Borawska A., Klepacki B., Perkowska A., Rokicki T. (2022) Sustainable Development of Agriculture in Member States of the European Union. *Sustainability*, vol. 14, issue 7. DOI: <https://doi.org/10.3390/su14074184>.
2. Sun J., Jin H., Tsai F.-S., Jakovljevic M. (2022) A Global Assessment of Sustainable Development: Integrating Socioeconomic, Resource and Environmental Dimensions. *Frontiers in energy research*, vol. 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fenrg.2022.816714>.
3. Vasylyshyn S. I., Jarova V. V., Zheleznyak A. O. (2022) Aktualni pytannja zajnjatosti naselennja sil'skykh terytoryj Ukrajinjy [Current issues of employment of the population of rural areas of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 6, pp. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.6.46>.
4. United Nations in Ukraine (2022) Sustainable Development Goals. Available at: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> (accessed 04 August 2022).

5. Docenko O. (2017) Ryzky neracionalnogho zas-tosuvannja dobriv [Risks of irrational use of fertilizers]. *Propozycja*. Available at: <https://propozitsiya.com/ua/riziki-neracionalnogo-zastosuvannya-dobriv> (ac-cessed 15 August 2022).
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015) Pro skh-valennja Konceptiji rozvytku siljsjkykh terytorij: Rozpor-jadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the approval of the Concept of the development of rural areas: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Availa-ble at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (ac-cessed 15 August 2022).
7. Lupenko Ju. O., Malik M. J., Bulavka O. Gh., et. al. (2020) Strateghichni naprjamy stalogho rozvytku sil-jskykh terytorij na period do 2030 r. [Strategic directions of sustainable development of rural areas for the period until 2030]. Kyiv: NSC IAE, 60 p. (in Ukrainian)
8. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official site of State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 25 August 2022).
9. Patyka N. I., Bulavka O. Gh. (2021) Strateghichni orijentyry ta priorytetni naprjamy stalogho rozvytku sil-jskykh ghromad i terytorij v Ukraini v umovakh decen-tralizaciji vlady [Strategic orientations and priority areas of sustainable development of rural communities and territories in Ukraine in conditions of decentralization of power]. *Ekonomika APK*. no. 8, pp. 91–102. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108091>.
10. Petrenko N. O., Chukina I. V. (2020) Upravlinnja rozvytkom siljsjkykh terytorij Ukrainy [Management of the development of rural areas of Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadsjkogho*. Serija: *Der-zhavne upravlinnja*, vol. 31 (70), no. 2, pp. 156–160.
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2015) Pro dobroviljne ob`jednannja terytorialnykh ghromad: Zakon Ukrainy [On the voluntary association of ter-ritorial communities: Law of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (ac-cessed 24 August 2022).
12. Smutchak Z. V. (2017) Osoblyvosti stalogho rozvytku siljsjkykh terytorij Ukrainy [Peculiarities of sustainable development of rural areas of Ukraine]. *Naukovyj visnyk Khersonsjkogho derzhavnogho uni-versytetu*, vol. 24, issue 2, pp. 20–23.
13. Talavyrja M. P., Ghoraj A. O. (2018) Rozvytok siljsjkykh terytorij v umovakh decentralizaciji [Devel-opment of rural areas in conditions of decentraliza-tion]. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 75–79.
14. Tomashuk I. V., Khajecjka O. P. (2022) Vplyv aghrarnogho sektoru ekonomiky na stalj rozvytok siljsjkykh terytorij [The influence of the agrarian sec-tor of the economy on the sustainable development of rural areas]. *Ekonomika ta suspiljstvo*, vol. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1>.
15. Fedunjak I. O., Pidluzhna O. B. (2019) Nor-matyvno-pravove zabezpechennja derzhavnoji pid-trymky stalogho rozvytku siljsjkykh terytorij ta tury-zmu [Regulatory and legal provision of state support for the sustainable development of rural areas and tourism]. *Efektyvna ekonomika*, no. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7318> (accessed 30 August 2022).